

Johann Wolfgang Goethe

Torquato Tasso

Een toneelstuk (1807)

Nederlands van Tom Kleijn

Personen

ALFONSO II, hertog van Ferrara
LEONORE d'ESTE, prinses, zuster van de hertog
LEONORE SANVITALE, gravin van Scandiano
TORQUATO TASSO
ANTONIO MONTECATINO, staatssecretaris

Plaats van handeling is Belriguardo, een lustslot.

Eerste bedrijf.

Scène 1.

*Open plek in een tuin, met hermen¹ van schrijvers verfraaid.
Voor op het toneel aan de rechterkant Vergilius, links Ariosto.*

PRINSES, LEONORE

PRINSES

Je kijkt me lachend aan, Leonore,
En kijkt dan naar jezelf en glimlacht weer.
Wat heb je? Laat het je vriendin toch weten!
Je lijkt zorgelijk, maar bent ook vrolijk.

LEONORE

Ja, mijn vorstin, met veel plezier zie ik
Ons tweeën hier zo landelijk uitgedost.
We lijken net blije herderinnen,
En doen ook net als zij dit vrolijke werk.
We vlechten kransen. Deze, vol met bloemen,
Wordt steeds maar groter in mijn hand.
Jij hebt bewust en met een groter hart
De tere slanke laurier gekozen.

PRINSES

De twijgen die ik in gedachten vlocht,
Hebben meteen een waardig hoofd gevonden.
Ik zet ze dankbaar op Vergilius'hoofd.
(Ze bekranst de buste van Vergilius.)

LEONORE

Dan zet ik mijn volle vrolijke krans
Meester Ludovico op het hoofd.
(Ze bekranst de buste van Ariosto.)
Hij wiens grappen nooit vervelen, krijgt
Van de nieuwe lente ook zijn deel.

PRINSES

Wat aardig van mijn broer, dat hij
Ons nu al meenam naar het platteland.
Hier kunnen we onszelf zijn en urenlang
Dromen van de gouden tijd der dichters.
Ik houd van Belriguardo, want ik heb
Een groot deel van mijn jeugd hier doorgebracht,
En al dit jonge groen en deze zon
Doen me weer denken aan die blije tijd.

¹ rechthoekige, soms naar onderen toelopende stenen zuil met borstbeelden.

LEONORE

Ja, er is een nieuwe wereld om ons heen!
De schaduw van die altijd groene bomen
Is heel aangenaam. Weer genieten we van
Het ruisen van de beek. Zachtjes wiegen
In de ochtendwind de jonge twijgen.
De bloemen in de perken kijken ons
Met hun kinderogen vriendelijk aan.

PRINSES

Mij zou de lente nog meer welkom zijn
Als ze me niet van mijn vriendin beroofde.

LEONORE

Herinner me er op dit gelukkig uur,
Prinses, niet aan dat ik vertrekken moet.

PRINSES

Wat je verlaten zult, dat vind je toch
In de grote stad weer dubbel terug.

LEONORE

Het is mijn plicht, de liefde roept me terug
Naar mijn man, die me lang heeft moeten missen.
Ik breng hem zijn zoon, die in dit jaar zo snel
Gegroeid is, zoveel erbij geleerd heeft.
Ik deel in zijn vaderlijke vreugde.
Groot en indrukwekkend is Florence, maar
Al zijn opgehoopte kostbaarheden
Verbleken bij Ferrara's edelstenen.
Het volk heeft van die stad een stad gemaakt.
Ferrara werd door al zijn vorsten groot.

PRINSES

Meer door de goede mensen die het toeval
Hier bracht en die tot ons geluk hier bleven.

LEONORE

Vaak verstroot toeval weer wat het bijeenbracht.
Een nobel mens trekt nobele mensen aan
En weet hen vast te houden, zoals jullie doen.
Rond jouw broer en jou verzamelen zich mensen,
Die jullie gelijk en evenwaardig zijn
En jullie zijn jullie grote vaders waard.
Hier scheen al vroeg het heldere licht
Van wetenschap, van het vrije denken,
Toen barbarij nog met haar diepe duister
De wereld om ons heen verborg. Als kind
Al kende ik de naam van Ercole d'Este
Of Ippolito d'Este, de kardinaal.

Ferrara werd door mijn vader met Rome
En Florence vergeleken! En vaak
heb ik naar hier verlangd. Nu ben ik er.
Hier werd Petrarca onthaald en ook verpleegd
En Ariosto vond zijn inspiratie hier.
Heel Italië kent geen grote naam,
Die niet ook in dit huis als gast verbleef.
En het is heel voordelig een genie
In huis te hebben: geef je hem een gastgeschenk,
Laat hij voor jou een nog veel mooier achter.
De plaats die door een goed mens is betreden,
Is gewijd: de kleinzoon hoort na honderd jaar
Nog steeds zijn woord en zijn daden klinken.

PRINSES

Wanneer de kleinzoon net zo voelt als jij.
Zo vaak benijd ik je om jouw gevoel.

LEONORE

Dat jij als weinig anderen bezit.
Wanneer mijn volle hart me ertoe dwingt
Meteen te zeggen wat ik oprecht voel,
Voel jij het beter, voelt het diep en – zwijgt.
De schijn van 't ogenblik verblindt jou niet,
Iets grappigs imponeert je niet en vleierij
Vlijt zich vergeefs heel kunstig aan je oor:
Vast blijft je aard en goed ook blijft je smaak,
Je oordeel juist en voor al het grote,
Dat je als jezelf herkent, stel jij je open.

PRINSES

Je moet deze enorme vleierij niet
In de mantel van intieme vriendschap kleden.

LEONORE

Mijn vriendschap heeft gelijk, want zij alleen
Kan jou geheel naar waarde schatten
En geeft me de gelegenheid en het geluk
Ook mijn deel aan je ontwikkeling bij te dragen.
Jij bent beschaafd en bent toch ook jezelf.
Jou en je zus eert heel de wereld
Als de grote vrouwen van onze tijd.

PRINSES

Op mij maakt dat, Leonore, geen indruk,
[100] Als ik bedenk hoe weinig je maar bent,
En wat je bent, dat dank je aan een ander.
Kennis van oude talen en 't beste
Wat ons de wereld schonk, dank ik mijn moeder;
Toch was in wetenschap en in oprechtheid

Geen van haar dochters haars gelijke.
 En als al een zich met haar mag vergelijken,
 Dan heeft Lucretia daarop het meeste recht.
 Ook, kan ik je verzekeren, heb ik nooit
 Wat de natuur en het geluk mij schonken,
 Als kwaliteit en als bezit beschouwd.
 Ik ben al blij als wijze mannen spreken
 En ik begrijpen kan wat hen bezielt.
 Ik luister graag als wijze mensen ruziën,
 Graag, als de vorstelijke zucht naar roem
 En naar uitbreiding van zijn bezit stof
 Voor de denker wordt, als scherpzinnige wijsheid,
 Door een verstandig man tactvol ontwikkeld,
 Ons, in plaats van te vernederen, iets leert.

LEONORE

En dan rusten na dit ernstige gesprek
 Ons oor en ons gevoel het liefst
 Toch op de verzen van de dichter uit,
 Die ons de allerheerlijkste gevoelens
 Met mooie klanken naar de ziel toe brengt.
 Jouw grote geest ompant een heel wijd rijk,
 Maar ik voel me het meest op het eiland
 Van de poëzie, tussen laurierbomen thuis.

PRINSES

In dat mooie land, heb ik me laten
 Zeggen, groeit vooral de mirte² graag.
 En ook al zijn de Muzen wel met velen,
 Toch zoek je onder hen zelden
 Een vriendin of speelgenote.
 Veel liever wil je hier de dichter treffen
 Die ons te mijden, ja, ons te ontvluchten lijkt,
 Op zoek naar iets, wat wij niet kennen
 En hij misschien zelf ook niet kent.
 Dan zou het heel galant zijn, als hij ons
 Zometeen zag staan en heel verrukt
 Ons voor de schat zou aanzien waarnaar hij
 Vergeefs de hele wereld al had afgezocht.

LEONORE

Die grap moet ik me laten welgevallen,
 Hij raakt me wel, maar raakt me niet heel diep.
 Ik eer een man om zijn verdienste
 En ik ben voor Tasso slechts rechtvaardig.
 Zijn oog ziet nauwelijks deze aarde.
 Zijn oor hoort harmonie in de natuur.
 Wat de geschiedenis geeft, het leven leert,
 Zijn hart neemt het meteen gewillig op.

² altijd groene heester, in de Oudheid gewijd aan de liefde en het huwelijk

Van overal verzamelt hij indrukken
 En zijn gevoel blaast er nieuw leven in.
 Vaak adelt hij wat ons vulgair toescheen.
 Wat wij waarden, stelt bij hem niets voor.
 In zijn eigen wonderwereld wandelt
 Deze prachtige man en hij verleidt ons
 Met hem mee te lopen, deel aan hem te hebben.
 Soms komt hij ons nabij, maar hij blijft ver.
 Hij lijkt ons aan te kijken, maar ziet
 In plaats van ons slechts vreemde geesten.

PRINSES

Je hebt de dichter, die in het rijk van
 Zoete dromen zweeft, heel liefdevol geschetst.
 Toch lijkt hij me ook door de werkelijkheid
 Geweldig aangetrokken en gegrepen.
 Die mooie verzen, die we af en toe
 Aan onze bomen opgehangen vinden,
 Die als gouden appels ons doen dromen
 Van een nieuw Hesperia. Herken jij ze
 Niet als vruchten van een ware liefde?

LEONORE

Ik ben ook blij met die mooie verzen.
 Zo vindingrijk verheerlijkt hij
 Een enkel beeld in al zijn rijmen.
 Zoals de nachtegaal verborgen in
 Het struikgewas, vult hij ziek van liefde
 Met zijn klacht heel welluidend bos en lucht:
 Dit fraai verdriet, die zalige zwaarmoedigheid
 Lukt ieders oor, en ieder hart moet dan –

PRINSES

En als hij dan zijn onderwerp benoemt,
 Geeft hij het de naam Eleonore.

ELEONORE

Het is jouw naam en het is ook de mijne.
 Ik vond het erg, als het een andere was.
 Ik ben blij, dat hij zijn gevoel voor jou
 In dubbelzinnigheid verbergen kan.
 Ik ben tevreden dat hij met die naam
 Ook mijn naam met die mooie klank gedenkt.
 Wanneer hij zich in dromerig gepeins
 Verdiept in wat jij waard bent, dan mag hij
 Ook plezier hebben aan mijn lichtere wezen.
 Hij houdt niet van ons – vergeef dat ik het zeg! –
 Uit alle sferen brengt hij wat hij liefheeft,
 Onder in één naam, die wij ook dragen.
 En zijn gevoel deelt hij ons mee. We lijken

De man te beminnen, maar beminnen met hem
Alleen het hoogste, wat we beminnen kunnen.

PRINSES

Jij hebt je zeer in deze wetenschap
Verdiept, Eleonore, zegt me dingen,
Die hooguit alleen mijn oor aanraken,
Maar in mijn ziel niet weten door te dringen.

LEONORE

Jij? Leerlinge van Plato? begrijpt niet
Met welk gezwets een groentje je verveelt?

PRINSES

Daar komt mijn broer! Laten we niet verraden,
Waar ons gesprek weer op is uitgedraaid.
[200] Dan zouden we zijn spot moeten verdragen
Zoals hij net al spotte met ons kleed.

Scène 2.

DE VORIGEN. ALFONSO.

ALFONSO

Ik zoek Tasso, maar kan hem nergens vinden
En tref hem – zelfs bij jullie hier niet aan.
Hebben jullie soms een bericht van hem?

PRINSES

Ik zag hem gisteren even, vandaag niet.

ALFONSO

Het is een oude fout, dat hij liever
De eenzaamheid dan ons gezelschap zoekt.
Ik vergeef hem, als hij de bonte massa
Mijdt en zich liever vrij en in stilte
Met zijn eigen gedachten bezighoudt.
Maar ik juich het niet toe wanneer hij zelfs
Die kring vermijdt, die zijn vrienden vormen.

LEONORE

Als ik me niet vergis, vorst, zal uw verwijt,
Snel in tevreden lof veranderen.
Ik zag hem in de verte met een boek
En een schrijfblok, hij schreef en liep en schreef.
Hij heeft me gisteren vluchtig iets gezegd,
Het leek alsof hij klaar was met zijn werk.
Hij wilde hier en daar nog iets verbeteren

Om u, die zo welwillend is geweest,
Eindelijk een passend geschenk te brengen.

ALFONSO

Hij zal welkom zijn *als* hij het brengt,
En vrij van plichten zijn voor lange tijd.
Hoezeer ik ook deelneem aan zijn arbeid,
Hoezeer ik in menig opzicht blij ben
Met het grote werk, ook blij moet zijn, toch
Groeit tenslotte ook het ongeduld in mij.
Hij houdt niet op, hij komt niet tot een eind,
Verandert steeds, gaat dan weer langzaam door,
Staat weer stil en bedriegt zo elke hoop.
Boos word je als je het genot misloopt,
Wanneer je denkt dat het heel dichtbij is.

PRINSES

Ik prijs net die bescheidenheid, die zorg
Waarmee hij langzaam op zijn doel af gaat.
Alleen door de gunst der muzen sluiten
Zich al die versregels tot een geheel.
En zijn ziel koestert enkel maar één wens,
Zijn epos zo goed hij kan af te ronden.
Laat hem maar, broerlief! Tijd speelt toch geen rol
Bij het tot stand komen van een meesterwerk.
Als het nageslacht mee moet genieten,
Moeten zijn tijdgenoten geduldig zijn.

ALFONSO

Laat het ons samen doen, mijn lieve zus,
Tot beider voordeel, zoals vroeger vaak!
Als ik te ijv'rig ben, rem me dan af
En ben jij veel te mild, drijf ik je voort.
Dan zien we hem misschien opeens wel
Bij het doel, waar we hem lang wensten te zien.
Een nobel mens dankt aan een kleine kring
Alleen niet zijn beschaving. Vaderland
En wereld moeten invloed op hem hebben.
Roem en verwijt moet hij leren dragen.
Zichzelf en anderen moet hij erkennen.
Hem wiegt de eenzaamheid niet meer in slaap.
De vijand wil – de vriend mag hem niet sparen.
Zo oefent de jongeman strijdend zijn kracht:
Hij voelt wat hij is en voelt zich dan een man.

LEONORE

Dus zult u, heer, voor hem blijven doen,
Wat u tot nu toe al voor hem hebt gedaan.
Talent ontwikkelt zich in stilte,
Karakter als je midden in de wereld staat.

Ik hoop dat hij zijn hart net als zijn kunst
 Naar uw lessen vormt! Dat hij de mensen
 Niet langer mijdt, dat zijn argwaan
 Tenslotte niet in angst en haat omslaat.

ALFONSO

Alleen wie hen niet kent, is bang voor mensen,
 En wie hen mijdt, zal zich in hen vergissen.
 Dat is zijn val, en zo raakt stap voor stap
 Een vrije ziel geketend en verward.
 Hij maakt zich te vaak zorgen om mijn gunst,
 Veel meer dan nodig is. Tegen velen
 Die, dat weet ik zeker, niet zijn vijand zijn
 Koestert hij argwaan. En komt het voor,
 Dat er een brief verdwijnt, dat een bediende
 Uit zijn dienst naar iemand anders gaat,
 Dat er een document is zoekgeraakt,
 Meteen ziet hij er opzet in, verraad
 Een complot tegen zijn loopbaan gericht.

PRINSES

Beste broer, laat ons niet vergeten,
 Dat niemand zich ontdoen kan van zichzelf.
 Als een vriend nu met ons wandelen wil
 En zijn voet verstuikt, dan zouden wij toch
 Liever langzaam lopen en hem onze hand
 Graag en gewillig lenen?

ALFONSO Beter was 't,
 Als we hem genezen konden, liefst meteen
 Op advies van een goede arts een kuur
 Probeerden en met de herstelde vrolijk
 De weg van een nieuw leven insloegen.
 Toch hoop ik, liefste dames, dat ik nooit
 Als een hartvochtige dokter wordt beschouwd.
 Ik doe wat ik kan om hem zekerheid
 En vertrouwen in te boezemen.
 Ik geef hem vaak in het bijzijn van velen
 Opvallende blijken van mijn gunst. Beklaagt
 Hij zich bij mij, laat ik 't onderzoeken,
 Zoals onlangs, toen hij geloofde dat er
 In zijn kamer ingebroken was. Is het niets,
 Laat ik hem rustig weten, hoe ik het zie.
 Alles moet je oefenen, dus oefen ik,
 [300] Omdat hij 't verdient, op Tasso mijn geduld.